

İŞİTİLEN MAKAMI TANIMADA ÖNEM TAŞIYAN FAKTÖRLER

İlker Deniz BAŞUĞUR*

Başvuru Tarihi: 23.05.2016; Kabul Tarihi: 14.07.2016

ÖZ

Türk Müziği, yüzyıllara dayanan geçmişi, kendine özgü ses sistemi, eğitim-öğretim yöntemleri, repertuarı ve geleneği ile çok geniş bir araştırma alanı sunmaktadır. Nazariyatın önemli bir bölümünü oluşturan ve araştırmamızın da merkezinde yer alan 'makam' konusu, yüzyıllardır Türk Müziği nazariyatçılarının üzerinde çalışmalar yürüttüğü bir konudur. Makamın tanımı ve makama oluşturan unsurlar, yapılan bu çalışmalar sonucunda şekillenmiştir. Araştırmada odaklanılan nokta tam olarak, 'işitilen makamı tanıma' konusudur. Dinlenen bir eserin makamını belirlemede, hangi faktörlerin yardımcı olduğu ve bu faktörlerin önem dereceleri ortaya konmaya çalışılmıştır. İşitilen makamı doğru bir şekilde tanımak aynı zamanda işitme eğitiminde amaca ulaşıldığının önemli göstergelerinden birisidir.

Anahtar Kelimeler: Makam, işitme eğitimi, Türk Müziği.

THE IMPORTANT FACTORS IN IDENTIFYING THE HEARD MAQAM

ABSTRACT

The Turkish Music provides a very wide research field with its past goes through centuries, own peculiar sound system, education and teaching methods, repertoires and customs. Beyond being only a branch of art, with its education pattern, the feature of this music to be a cultural transference platform, gives this research field an opportunity to combine with other different disciplines. The topic of maqam, which is an important part of the theory and also holds the center place in our research, is a subject that Turkish Music theorists has been performing studies on for centuries. The description of maqam and the elements which generate it have taken a shape as a consequence of these works. In this respect, one of the main sections of "ear training for maqam", the subject to focus on, is to identify the heard maqam. It is also an important sign of reaching the goal in ear training.

Keywords : Maqam, ear training, Turkish Music

1. GİRİŞ

Türk Müzik tarihinde nazari çalışmaların geçmişi yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. O günden bu yana yapılan tüm çalışmaların merkezinde makam kavramını görürüz. Sözlü ya da

* Dr. , Silahlı Kuvvetler Bando Okulları Komutanlığı
e-posta : denizbasugur@gmail.com

yazılı makam tarifleri, makamı oluşturan unsurlar, bu unsurların birbiriyle olan ilişkileri tüm bu süreçte önemli çalışma ve araştırma alanları olarak karşımıza çıkar.

Kuramsal çalışmaların tarihsel gelişimi incelendiğinde ortak yönlerinin olduğu görülür. Türk Müziği üzerine yaptığı araştırmalardan biri olan *Maragalı Abdülkadir* adlı eserinde Murat Bardakçı, kuramsal çalışmaların içeriği hakkında şu tespitlerde bulunur: “Eski müzik kuram kaynakları incelendiğinde genellikle iki bölümden oluştuğu görülür: Makam ve usul. Bu ana başlıklar altında toplanan konular, kitaplarda en ince ayrıntılarına kadar ele alınır. Önce musikinin anlamı açıklanır, ses ve sesle ilgili kavramların tanımı verilir, ses sistemi hayali bir telin üzerinde ifade edilerek aralıklar belirlenir, bunların uyumluluk ve uyumsuzluk özellikleri ile birbirleriyle olan ilişkileri çok geniş biçimde anlatılır. Daha sonra dörtlü ve beşlilere gelinir, buradan hareketle makam konusuna girilir. Avaze, terkiib ve şubeler incelenir”(Bardakçı,1986:53). Özellikle IX. Yüzyıldan itibaren yazımına başlanan kuram yazmaları çalışmaların aktarımı açısından önemlidir. Hemen tüm kaynaklarda, ses sistemi üzerine dönemin tartışmaları için çözüm önerileri vardır ve bunlara oldukça açık şekilde yer verilmiştir. Bu kaynaklarda ayrıca dönemin müzik formlarını, çalgılarını ve müzikaçılarını de bulmak mümkündür. Müzik kuramı üzerine el yazmaları olan edvarlar, nazariyat konusundaki araştırmaların başlıca başvuru kaynağı olmuştur.

Makamların öğretiminde geleneksel öğretim metodu olarak meşk çok önemli bir yere sahiptir. Kendi içinde hiyerarşik temelleri ve kuralları olan bu öğretim metodu yalnızca *eser geçmekle* açıklanamaz. Tamamıyla hocanın öğrencisine kendi müzikal kişiliğini yansıttığı ve onun da bu anlamda olgunlaşmasını hedefleyen bir süreçtir. İşitsel hafızanın çok önemli bir yer tuttuğu, bunun dışında müzik yeteneğinin seçim için ön şart olduğu bu sistemde, kuramsal bilgilerin yanı sıra icra ön plandadır. Nota yazımının kullanılmadığı dönemlerde eserlerin geçilmesi, makam öğretimi ve usul öğretimi olarak iki ana ayağa oturtulur, sonra eserin bölüm bölüm seslendirilmesine geçilir.

Bu dönemde, güftelerin yazılı olması bu çalışmada hatırlatıcı bir unsur olsa da, meşk ağırlıkla hafıza gücüne dayanan bir öğretim sistemidir. Bu açıdan bakıldığında makam öğretimi için izlenen yolda icranın çok önemli bir yeri olduğunu görürüz.

Günümüzde Türk Müziği Nazariyatı ve Solfeji adıyla verilen bu sistem, geçmişteki uygulananından farklı olarak, nota yazımının kullanılması, eserlerin farklı kaynaklardan dinlenebilme olanağına sahip olması ile oldukça avantajlı bir hale gelmiştir. Ancak yüzyıllardır üzerinde çalışılan makam konusu her yönüyle hala araştırmaların başlıca adresi

olmaya devam etmektedir. Bu anlamda, makamların öğretimi konusunda bundan sonraki yapılacak çalışmaların, bu yolu aydınlatma anlamında önemli bir görev üstleneceği açıktır.

Araştırmanın konusu olan “işitilen makamı tanımda etkin olan faktörler” tüm bu nazari çalışmaların işitsel tarafına yönelik bir çalışmadır. Makamın oluşumunu sağlayan unsurlarla birlikte makamı tanımayı sağlayan unsurlar da incelenmiş ve öğretimde kullanılabilir ipuçları aranmıştır. Bu arayışta temel olan iki unsur vardır: uzmanlar ve öğrenciler. İlki, aldıkları eğitimi profesyonel yaşamlarında icracı ya da öğretici olarak devam ettirirken, ikinci grup eğitim-öğretim sürecine devam etmektedirler. Bu açıdan bakıldığında, makam öğretiminde yaklaşık 40 yıllık bir sürenin günümüzle karşılaştırılması da söz konusudur. Uzmanlarla gerçekleştirilen anket çalışmasında, bir makamın işitsel olarak tanınmasında önemli olabileceğini düşündükleri tüm faktörler bir havuzda toplanmış, kaynak taramasından elde edilen verilerle karşılaştırılıp bir liste haline getirilmiştir. Sonrasında öğrencilerle uygulanan işitsel deney çalışmasında bu faktörlerin önemi ve aldıkları eğitimdeki ağırlıkları sorgulanmıştır. Bu makale, doktora tezi olarak kabul edilmiş çalışmamdan alınarak düzenlenmiştir.

2. İŞİTİLEN MAKAMIN TANINMASI

Bu çalışmada, işitilen bir makamın tanınmasında önem taşıyan faktörlerin ve bu faktörlerin önem derecelerinin belirlenmesi amaçlanmış ve alınan mesleki eğitimdeki ağırlığının ortaya konulması amacıyla, *deneme modeli* kullanılmıştır. Bu amaçla ilk olarak kaynak taraması yapılmış, konuya katkı sağlayacak yazılı ve görsel kaynaklar incelenmiştir. Sonraki adım olarak Türk Musikisi alanında akademisyen, ses/saz sanatçısı, besteci ya da şef olarak çalışan uzmanların görüşlerine başvurulmuştur. Bu alanda eğitim öğretim faaliyetleri yürütülen yüksek öğretim kurumlarının da programları incelenmiş, anket ve yüz yüze mülakat yöntemleri ile deney için gerekli olan veriler elde edilmiştir.

Oluşturulan hakem grubu tarafından öğrenciler üzerinde yapılacak deneyin temel koşulları, yöntem ve araçları belirlenmiştir. Deney aşamasında, işitilen makamı tanımamızı sağlayan faktörlerin, Öğrencilere ve aldıkları mesleki eğitimdeki uygulamalara göre ne ölçüde önemli olduğunun belirlenmesini hedeflenmiştir. Bu amaçla Türk Müziği öğretimi yapılan 8 konservatuvardaki toplam 214 öğrenciye kontrolsüz son test modeli uygulanmıştır. Bu modelde, objeler, katılımcılar ve deney grupları, doğal olarak şekillenmiş oldukları biçimde alınmaktadır. Örneğin, bir okuldaki beşinci sınıflardan üç şubeyi olduğu gibi alıp, bu şubelerde modern matematik yöntemi ile öğretim yaparak, bunun etkili olup olmadığını

araştırmak gibi. Bu modelde veriler sadece son teste dayanmaktadır. Veriler kaynak tarama, anket ve deney uygulaması olmak üzere üç yolla elde edilmiştir.

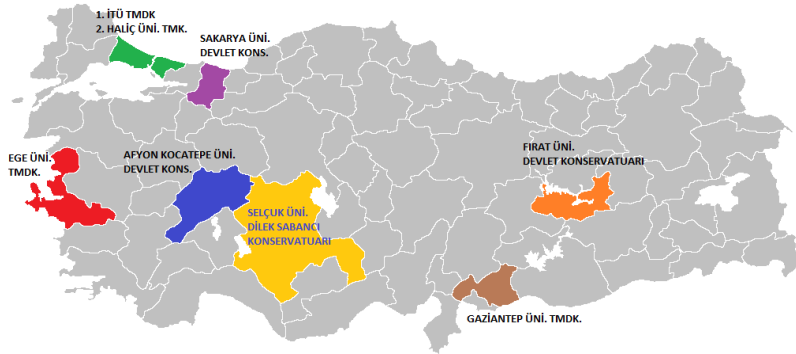
2.1. Anket Grubu

İşitilen bir eserin makamını belirlemede önem taşıyan faktörlerin belirlenmesi için akademisyen, besteci, şef, ses ve saz sanatçılarından oluşan 150 kişilik bir gruptur. Bu gruptan 15'i ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiş, 135'ine ise elektronik posta aracılığıyla anket gönderilmiştir. Yüz yüze görüşülen uzmanların tamamı anketi yanıtlarken, elektronik posta gönderilen uzmanların 87'sinden yanıt alınabilmiştir. Anketi yanıtlayanların toplam sayısı 102 katılım oranı %68'dir.

2.2. Deney Grubu

Makamı tanımadaki önem taşıdığı uzman grubunca belirlenen faktörlerin katılımcılar için önemini ve aldıkları eğitimdeki ağırlığını belirlemek üzere yapılan deney uygulaması için Türkiye genelinde Türk Müziği eğitimi-öğretimi veren 8 yüksek öğretim kurumu tespit edilmiştir. Deney grubu, bu okulların lisans 3 ve 4. Sınıflarında yer alan toplam 216 öğrenciden oluşmuştur.

Şekil 1'de deney uygulamasının gerçekleştirildiği iller ve konservatuvarlar görülmektedir.

Şekil 1- Deney Uygulamasının Uygulandığı İller Haritası

2.3. Deney Uygulaması

Deney uygulaması için öncelikle hakem grubu tarafından 10 makam ve bu makamları temsil ettiği düşünülen 10 tanesi sözlü, 10 tanesi de saz eseri olmak üzere 20 eser belirlenmiştir. Bu eserlerin 1 dakikalık bölümleri yine hakem grubu tarafından onaylanarak

araştırmacı tarafından bilgisayar ortamında hazırlanmıştır. Sınıf ortamındaki uygulama kısmında, adaylara her eser için ayrı bir sayfa ayrılmış toplam 21 sayfadan oluşan formlar dağıtılmış ve deney hakkında bilgi verilmiştir. Dağıtılan formların ilk sayfasında öğrencilerin biyografik ve mesleki bilgilerinin doldurulması istenmiştir. İkinci sayfa iki bölüm ve 17'şer satırdan oluşmaktadır. Formun birinci kısmında, denek için her faktörün dinlediği eserin makamını tanımada ne kadar önemli olduğu, ikinci kısmında ise bu faktörlere aldıkları mesleki eğitimde ne kadar ağırlık verildiği sorulmuştur. Öğrencilerden bu faktörlerin her biri için 0–4 (0= hiç, 4= çok fazla) arası puanlama yapması istenmiştir.

Deney uygulanmasında öğrencilere ikinci bölümde sunulan makam tanımada etkili olduğu düşünülen faktörler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- a. Makamın seyri, ezgisel çizgisi
- b. Seyirde inicilik, çıkıcılık
- c. Makamın dizisi
- ç. Ezginin başlangıç sesi
- d. Ezginin bitiş sesi (tam kalış)
- e. Yarım kalışlar
- f. Asma kalışlar
- g. Geçkiler
- h. Daha önce makamı bilinen bir esere, ezgiye benzerlik
- ı. Ses alanı
- i. Kalıplaşmış ezgiler
- j. Perdeler, aralıklar
- k. Dörtlü ve beşliler
- l. Eseri daha önce dinlemiş olma
- m. Eseri daha önce icra etmiş olma
- n. Çalgının perde, tel, pozisyon durumunu düşünme, göz önünde bulundurma
- o. İçsel bilgiler (nedeni tarif edilemeyen örtülü bilgiler)

Deneyin dinleme kısmı iki oturum halinde uygulanmıştır. Birinci oturumda toplam on eser dinletilmiştir. Öğrencilerden her bir eseri dinlendikten sonra formdaki ilgili bölümleri doldurulması, puanlaması istenmiştir. Bu işlem tüm eserler için aynı şekilde uygulanmıştır. Bir eserin dinletilmesi ve puanlaması bitince, tüm adayların bu işlemi tamamladığından emin

olmak için kontrol yapılmış ve sonraki esere geçilmiştir. İkinci on eser için dinlenme arası verilmiş ve birinci oturumdaki yöntem kullanılarak deney tamamlanmıştır. Deney süresince öğrencilerin birbirlerinden etkilenmemelerine özen gösterilmiştir.

2.4. Makamı Tanımadaki Etkin Olan Bazı Faktörler

Teorik olarak makamın yapısı ve oluşumunu tamamlayabilmek için ihtiyaç duyduğu tamamlayıcı öğeler dışında, bir de işittiğimiz bir makamı tanımamızı sağlayan faktörler bulunmaktadır. Bu konu ile ilgili yazılı kaynaklar ile icracı ve teorisyenlerin oluşturduğu uzman görüşlerine dayanarak, bir makamı tanıyabilmek, isimlendirebilmek için ihtiyaç duyulan faktörler aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

2.5. Verilerin Analizi

Deney gruplarının doldurdukları formlardaki veriler her eser için ayrı olacak şekilde SPSS (yeni adıyla IBM Statistics) istatistik programına girilmiş, problem ve alt problemlerde sorgulanan konular çerçevesinde analiz yöntemleri seçilerek değerlendirilmiştir.

Sürekli değişkenlerin (yaş, müzik eğitim süresi, çalgı icra süresi, makamsal müzik dinlemeye ayrılan süre, MTP*, ETP* ve FEAP* puanları gibi) normal dağılıma uygunlukları grafiksel olarak ve Shapiro-Wilk testi ile incelenmiştir.

Tanımlayıcı istatistiklerin gösteriminde normal dağılıma bağlı olarak ortama±standart sapma ya da ortanca (Çeyreklikler Arası Genişlik – ÇAG, Interquartile Range – IQR) değerleri kullanılmıştır.

Gruplara göre MTP, ETP ve FEAP ortancalarını karşılaştırmak için 2'li gruplarda (cinsiyet, repertuarındaki eser sayısı kodu vb) Mann-Whitney testi, ikiden çok grupta ise Kruskal Wallis testi uygulandı. Araştırma kapsamına giren değişkenlerde Kruskal Wallis testi sonrasında post-hoc ikili karşılaştırmalar için Bonferroni düzeltilmeli Mann-Whitney testine başvurulmuştur.

Sürekli değişkenler ile MTP, ETP ve FEAP arasındaki ilişki Spearman Sıra Korelasyon Katsayısı (Rank Correlation Coefficient) Rho ile incelenmiştir.

İstatistiksel analiz ve hesaplamalar için MS-Excel 2010 ve IBM®SPSS® Statistics Version21.0 (IBM Corporation) programları kullanıldı. Tüm istatistiksel kararlarda (Bonferroni düzeltilmesi hariç olmak üzere) $p < 0.05$ anlamlı farklılığın göstergesi olarak kabul edilmiştir.

MTP* : Makam Tanıma Puanı

ETP* : Eser Tanıma Puanı

FEAP : Faktörün Eğitimdeki Ağırlık Puanı

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırma; 8 konservatuvarda Türk Müziği öğrenimi gören 3'üncü ve 4'üncü sınıftan toplam 214 öğrenci ile ülke genelinde Kültür Bakanlığı ve TRT korolarında görev yapan sanatçılar ve konservatuvar öğretim görevlilerinden oluşan toplam 102 uzman üzerinde yürütülmüştür. Uzman grubuna yapılan anket, makam tanımada önemli olabileceği

değerlendirilen faktörleri belirleme ve deney grubu ile yapılacak uygulamaya referans oluşturma amacını taşımaktadır. Ayrıca deney uygulamasında kullanılan eserlerin seçimi ve bu eserlerin zorluk derecelerine göre sıralaması konularında, alanlarında uzman 5 kişiden oluşan Hakem grubu görev almıştır.

3.1. Makamların Tanınma Durumları

Makam tanıma deneyi sonunda öğrencilerin verdiği yanıtlar incelendiğinde; eserlerin bilinme sıralaması yapılmıştır.

Tanınma oranlarına göre Hicaz ve Nihavend makamları ilk iki sırada bulunmaktadır. Hicaz makamı %87,9 ve %86,4'lük oranla, Nihavend makamı ise %86,4 ve %85,5'lik oranla tanınmıştır. Bu iki makam, hakem grubu tarafından da “tanınması en kolay” ilk iki makam olarak belirlenmiştir. Ayrıca, TRT repertuarındaki eserler ve makamları incelendiğinde, bu iki makamın eser sayısı bakımından listenin ilk iki sırasında yer aldığı görülmektedir. Bu yüksek oran, her iki makamın sahip olduğu eser sayısının fazlalığı ve yaygınlığının, dinleme ve icra sıklığını da beraberinde getirmesi ile açıklanabilir. Tanınma oranlarına göre Acemaşiran makamı (%75,2 ve %77,1) ile Neveser makamı (%64,5, %57,9) öğrenciler tarafından en düşük oranlarda bilinen makamlar olmuştur. Hakem grubunun da seçilen 10 makam arasında en zor tanınabilecek iki makam olarak gösterdiği bu makamlarda öğrencilerin tanıma oranı diğer makamlara göre düşüktür. 26.685 eserden oluşan TRT TSM Sözlü Eserler ve TSM Saz Eserleri repertuarında (19.06.2016 itibariyle) Acemaşiran 376 eserle 17. Sırada, Neveser ise 90 eserle 44. sırada yer almaktadır. (<http://www.trtmuzikdaresibaskanligi.com>)

Bu iki makamın repertuarda az esere sahip olması, eserlerin çalınma ve dinlenme açısından Hicaz ya da Nihavend kadar yaygın olmadığını da göstermektedir. Her iki makam az esere sahip makamları da temsil etmektedir.

3.2. Deney Grubunun Demografik Özelliklerinin Makam Tanımaya Etkisi

Öğrencilerin demografik verileri ile makam tanıma puanı, eserin tanınma puanı ve faktörlerin eğitimdeki ağırlığı arasında anlamlı bir ilişki aranmış ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır. Buna göre:

1. Cinsiyetin makam tanımada etkin rol oynamadığı görülmüştür.
2. Öğrencilerin ağırlıklı olarak yaşadıkları bölgelere göre makam tanıma performanslarının değişkenlik gösterdiği belirlenmiştir.
3. Ailesinde müziğe ilgi duyanların bulunduğu öğrencilerin daha yüksek makam tanıma başarısı gösterdiği görülmektedir.
4. Deney grupları arasında yapılan karşılaştırmada, bir grubun açık şekilde diğerlerinden daha başarılı makam tanıma performansı gösterdiği, bu grubun özellikleri incelendiğinde:
 - a. Ailesinde müzikle ilgilenenlerin oranı %64 (Diğer gruplar: %59,5)
 - b. Günlük icraya ayrılan zaman ortancası 165 dakika (Diğer gruplar: 120 dakika).
 - c. Günlük makamsal müzik dinlemeye ayrılan zaman ortancası 120 dakika (Diğer gruplar: 90 dakika).
 - d. Repertuarlarındaki eser sayısı ortancası 650 (Diğer gruplar:500 eser) olarak belirlenmiştir.
5. Öğrencilerin icra ettikleri müzik türünün, makam tanıma başarılarına doğrudan etkisi olduğu, Türk Sanat Müziği eğitimi alanların makam tanımada daha başarılı oldukları anlaşılmıştır.
6. Öğrencilerin dinlediği müzik türü ve dinlemeye ayırdıkları zamanın makam tanımada etkin olduğu görülmektedir.
7. Öğrencilerin repertuarlarındaki eser sayısının makam tanıma ile doğrusal bir ilişkisi olduğu, bilinen eser sayısının makam tanıma başarısını yükselttiği görülmüştür.
8. Günlük olarak çalgı icrasına ayrılan zaman ile makam tanıma başarısı arasında doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Buna göre çalgı çalışmaya daha fazla ayrılanların makam tanıma başarısı daha yüksektir.
9. Özellikle repertuardaki eser sayısı, eser dinleme ve çalgıya ayrılan zaman faktörlerinin ön plana çıktığı görülmektedir.

3.3. Müzikal Faktörlerin Makam Tanımadaki Önemi

Ülke çapındaki 102 uzmanla yapılan anket çalışmasında uzmanlardan, bir makamın tanınması için önemli olduğunu düşündükleri müzikal faktörlerin önem derecelerini 0 ile 4 arasında puanlamaları istenmiştir. Uzmanların her bir faktör için vermiş olduğu puanlar toplanarak ortalamaları alınmıştır.

Uzmanlara göre “*eseri daha önce icra etmiş olma*” işitilen bir makamı tanımada en önemli faktör olarak ilk sırada yer almıştır. Uzmanlara göre *makamın seyri-ezgisel çizgisi* ve *makamın dizisi* faktörleri, ikinci ve üçüncü sırada yer alan en önemli faktörlerdir. Toplam 17 faktörün puanlandığı listede, uzmanların bir makamın tanınmasında en az etkisi olduğunu düşündükleri faktör ise “*içsel bilgiler*” olarak belirlenmiştir.

Konservatuvarların 3 ve 4. sınıf öğrencilerine uygulanan makam tanıma deneyinin sonucunda, öğrencilerin işittikleri bir makamı tanımlarında etkili olan faktörleri puanlamışlardır. Öğrencilere göre “*Makamın seyri, ezgisel çizgisi*” işitilen bir makamı tanımada en önemli faktör olarak ilk sırada yer almıştır. Öğrencilere göre *makamın dizisi* ve *ezginin bitiş sesi* faktörleri, ikinci ve üçüncü sırada yer alan en önemli faktörlerdir. Toplam 17 faktörün puanlandığı listede, öğrencilerin bir makamın tanınmasında en az etkisi olduğunu düşündükleri faktör ise “*Çalgının perde, tel, pozisyon durumunu düşünmek, göz önünde bulundurmak*” olarak belirlenmiştir.

Uzman anketleri ve konservatuvar öğrencileri ile yapılan makam tanıma deneyinin sonucunda oluşan işitilen bir makamı tanımada hangi müzikal faktörlerin ön plana çıktığını gösteren tablo incelendiğinde; uzmanların “*eseri daha önceden icra etmiş olma*” faktörünü, öğrencilerinse “*makamın seyri, ezgisel çizgisi*” faktörünü seçtikleri görülmektedir. Uzmanlar, makam tanımada 17 faktör arasında en zayıf katkıyı “*içsel bilgiler*”in verdiğini düşünürken, öğrenciler “*Çalgının perde, tel, pozisyon durumunu düşünmek, göz önünde bulundurma*” faktörünü seçmişlerdir.

Her iki grubun deneyim farkı düşünüldüğünde; öğrencilerin halen nazariyat ve icra konusunda yolun başında ve örgün sistemin içinde oldukları, uzmanların ise buldukları konum itibarıyla daha çok icraya yönelik bir eğilim içinde oldukları verilen yanıtları açıklamaktadır. Profil olarak bakıldığında, bir makamı tanımada uzmanların icrayı, öğrencilerinse teoriyi daha ön planda tuttıklarını göstermektedir.

3.4. Müzikal Faktörlerin Grupların Aldığı Mesleki Eğitimdeki Ağırlığı

Makam tanıma işitsel deneyine katılan öğrencilerin, makamı tanımada önem taşıyan faktörlerin aldıkları eğitimdeki ağırlığını ölçmek amacıyla yapılan değerlendirmede;

a. Öğrencilere göre, “dörtlü ve beşliler” faktörüne, aldıkları eğitimde diğer faktörlere göre daha fazla ağırlık verildiğini belirtmişlerdir.

b. Makamın seyri, ezgisel çizgisi ile makamın dizisi faktörleri bu listede ikinci ve üçüncü ağırlıklı faktörler olarak yer almıştır.

c. Ses Alanı %7,8 ve işsel bilgiler %4,6 ile öğrencilerin eğitimlerinde en az ağırlık verildiğini düşündükleri faktörlerdir.

Öğrencilerin kişisel görüşleri ve aldıkları eğitimdeki ağırlıklarına göre müzikal faktörlerin karşılaştırıldığında dikkat çeken farklılıklar;

a. Öğrencilere göre makam tanımada 6. Sırada yer alan “dörtlü ve beşliler” faktörü, aldıkları eğitimde ilk sıradadır.

b. Eseri daha önce icra etmiş olma, öğrencilere göre 12. sırada önem sırasına sahipken, aldıkları eğitimde 8. sırada yer almıştır.

4. SONUÇ

Sonuç olarak, yurt çapında makamsal müzik alanındaki uzman ve öğrencilerle yürütülen bu çalışma ile “makam tanıma” konusu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Okulların öğretim programları ve uygulamaları yerinde görülmüş, deney uygulamalarıyla her öğrenciden yaklaşık 700 veri toplanmıştır. Uzmanların da geçmişte aldıkları örgün eğitim ve meslek hayatlarında kazandıkları tecrübe ile konuya verdikleri katkı önemlidir.

Alınan tüm yanıtlar ve uygulama sonuçları makam tanımada etkin olan faktörleri belirlemede yardımcı olmuş, bu sayede işitilen bir makamı tanımak için gerekli bir öğrenme profili ortaya çıkmıştır. Tüm bu bilgilerin ışığında aşağıdaki öneriler, araştırmanın doğal bir sonucu olarak sunulabilir:

1. Hicaz ve Nihavend makamları, repertuardaki eser sayılarının fazlalığı, buna bağlı çalınma ve dinlenme sıklığından dolayı öğrenciler tarafından yüksek oranla tanınmışlardır. Bu açıdan bakıldığında düşük oranda tanınan Acemaşiran ve Neveser makamlarına öğretim programlarında daha fazla ayrılması anılan bu iki makam ve benzer olarak repertuarda az sayıda eseri bulunan diğer makamların da tanınmasını kolaylaştıracaktır.

2. Bu çalışmada hakem grubunun belirlediği zorluk sırası ile öğrencilerin makamları tanıma performansları arasındaki uyum, öğretimde her makam için ayrılacak zaman ve geçilecek eser sayısı planlaması bakımından göz önüne alınabilir.

3. Deney uygulamasında en yüksek makam tanıma başarısını gösteren 3. grubun, öğretim programında yer verdiği makamsal eser dinletme, icra ve buna bağlı olarak seyir konusuna verdiği ağırlığın oluşturulacak öğretim programlarına örnek olabileceği düşünülmektedir.

4. Ailesinde müzikle ilgilenen kimselerin bulunması, öğrencilerin makamları daha yüksek oranda tanıdığını göstermiştir. Bu anlamda ailede müzik eğitimini teşvik etmek, evde müzik dinleme alışkanlığını önermenin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

5. Makam tanıma deneyinde Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan öğrenciler en yüksek makam tanıma başarısını göstermişlerdir. Aynı öğrenciler Eser Tanınma Puanı (ETP) ve Faktörlerin Eğitimdeki Ağırlığı Puanları (FEAP) bakımından da diğer bölgelere göre daha yüksek puanlara ulaşmışlardır. ETP ve FEAP için aldıkları eğitim modeli ile ilişkilendirme yapılabilir ve bu model incelenebilir. Makam tanımadaki gösterdikleri başarıda bölgesel faktörlerin etkisinin olup olmadığı ayrı bir araştırma alanı olarak benimsenebilir.

6. Büyükşehirlerde yaşayanların daha başarılı olduğu makam tanıma deneyinde daha küçük yerleşim merkezlerinde yaşayanların faydalanabileceği konser etkinlikleri düzenlenmesinin yararlı olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, yerel TV ve radyo kanallarında Türk Müziği programları yapılmasının ve valilik, kaymakamlık, belediye gibi yerel yönetimlerin yanı sıra, üniversite ve kamu kuruluşlarının desteği ile kurulacak müzik topluluklarının yapacakları müzikal çalışmalarla makam tanıma konusundaki işitsel duyarlılığı artırabilecekleri düşünülmektedir.

7. Makam tanıma deneyi sonucunda, makam tanımada düz liseler ile AGSL arasında başarı farkı bulunmamıştır. Çıkan sonuç AGSL öğretim programının Türk Müziği öğretimi açısından yeniden ele alınmasını gerektirmektedir. Bu konu ayrı bir araştırma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

8. Öğrencilerin aldıkları müzik eğitim türünün makamları tanımada fark yarattığı, TSM eğitimi alanların makamları daha iyi tanıdığı görülmüştür. Bu kapsamda, özellikle yüksek öğrenimini Türk Müziği üzerine yapmayı planlayan öğrencilerin, bu aşamadan önce aldıkları örgün ya da özengen öğrenimde makamları tanıma konusunda ağırlıklı olarak durmaları, bu açıdan araştırmada öne çıkan faktörleri dikkate almaları önerilmektedir.

9. Öğrencilerin dinledikleri ve icra ettikleri müzik türünün makam tanımalarında önemli bir etkisi olduğu görülmüştür. Makam tanımada daha başarılı olan TSM türü üzerine günlük dinleme ve icra makam tanımada başarı anahtarları olarak ortaya çıkmıştır. İşitilen bir eserin makamını tanıyabilmek için TSM türünde eser dinleme ve icra önerilmektedir.

10. Öğrencilerin yaş, cinsiyet ve çalgı türlerinin makamları tanıma başarılarına bir etkisi olmadığı görülmüştür. Bu açıdan, hazırlanan öğretim programlarında bu faktörlere ağırlık verilmesinin gerekmediği düşünülmektedir. Ancak müzik eğitim süresi ve çalgı eğitim sürelerinin kuram bilgisi ve icra anlamında fark yaratması beklenmiştir. Müzik eğitim süresi ve çalgı eğitim süresinin makam tanımada doğru orantılı bir etki göstermemesinin ayrı bir araştırma alanı olarak değerlendirilmesi önerilmektedir.

11. Repertuardaki eser sayısı, makam tanıma başarısı açısından oldukça önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmıştır. Her eser bestelendiği makamın özelliklerini taşır. Bu yüzden bilinen her eserin makamları tanıma konusuna katkısı vardır. Makam tanıma konusunda yetkinlik kazanabilmek için bilinen eser sayısının 500 ve üzeri olması önerilmektedir.

12. Öğrencilerin günlük makamsal müzik dinlemeye ve icraya ayırdıkları zamanın 120 dakika ve üzerinde olması durumunda makam tanıma başarılarının da fark yaratacak oranda yüksek olduğu görülmüştür. Bu anlamda günlük programda bu sürelerin esas alınarak çalışılması önerilmektedir.

13. Yapılan anket ve uygulanan deneyden sonra uzman ve öğrencilerden alınan sonuçlar icra ve kuramsal bilgilerin önemine işaret etmiştir. Kişilerin işittikleri bir makamı tanımada hem icraya hem de kuramsal çözümlemelere yer vermesi önerilmektedir.

14. Öğrencilere makamları hatırlatan eserler belirlenmiştir. Özellikle üzerinde hemfikir olunan eserlerin öğretim programlarında dinleme ya da icra amaçlı olarak kullanılması önerilmektedir.

15. İşitilen makamı tanımada başarılı olabilmek için; günlük olarak en az 120 dakika makamsal müzik dinlenmesi, 120 dakika çalgı icrasında bulunulması, repertuardaki eser sayısının 500'ün üzerine çıkarılması, makamın seyri, ezgisel çizgisi ile makam dizilerinin çok iyi bilinmesi gerektiği araştırmanın ulaşılan sonuçlarındandır. Öğrencilerde günlük dinleme ve icranın bir alışkanlık haline getirilmesi önerilmektedir.

16. Makam tanımada öne çıkan faktörlerden “icra ve dinleme” ile seyri ve dizilerin öğretim programlarına etkin olarak yansıtılması önerilmektedir. Bu yapılırken eser seçimlerinin önemli olduğu ayrıca dikkate alınmalıdır. Seyir konusundaki önerimiz, çeşitli dönemlere, bestecilere ve icracılara ait ses ya da görsel kayıtların öğrencilere dinletilmesi ve izletilmesidir. Bu yöntem, öğrencilerin yalnızca dersi veren öğretim görevlisinin müzikal anlayışı, çalgısı ya da seyir karakteristiği dışına çıkılabildiğini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Akbulut. Y. (2010). **Sosyal Bilimlerde SPSS Uygulamaları**. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık
- Aksoy. B. (2008). **Geçmişin Musiki Mirasına Bakışlar**. İstanbul: Pan Yayıncılık
- Arel. H. S. (1968). **Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri**. İstanbul: Hüsnü Tabiat Matbaası
- Bardakçı, Murad (1986) **Maragalı Abdülkadir**. İstanbul Pan Yayıncılık.
- Baş.T. (2003). **Anket**. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Behar. C. (1987). **Klasik Türk Musikisi Üzerine Denemeler**. İstanbul: Bağlam Yayınları
- Behar. C. (1998-2006). **Aşk Olmayınca Meşk Olmaz**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Çelikkol. E. (2000). **Türk Musikisi Bilgileri**. Bursa: Özsan Matbaacılık
- Ezgi. S. (1933. 1953). **Nazarî ve Amelî Türk Musikisi**. İstanbul: Hüsnü tabiat Basımevi.
- Fonton. C. (1987). **18. Yüzyılda Türk Müziği**. İstanbul: Pan Yayıncılık
- Karadeniz. M. E. (1982). **Türk Musikisinin Nazariye ve Esasları**. Ankara: İş Bankası Yayınları
- Karasar. N. (2003). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kutluğ. Y. F. (2000). **Türk Musikisinde Makamlar**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Özalp. M.N. (1998). **Türk Musikisi Tarihi**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- Özkan. İ. H. (1994). **Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri Kudüm Velveleleri**.(Dördüncü Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları
- Say. A. (1994). **Müzik Tarihi**. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Signell. K. L. (2006). **Makam: Türk Sanat Musikisinde Makam Uygulaması**.İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Tanburi Cemil Bey. **Rehber-i Mûsiki**. Çev. M. Hakan CEVHER. İzmir: Ege Üniversitesi Yay.

Tanrıkorur. C. (2001). **Osmanlı Dönemi Türk Musikisi**. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tura. Y. (1998). **Türk Musikisinin Meseleleri**. İstanbul: Pan Yayıncılık

Yekta. R. (1985). **Türk Musikisi**. İstanbul: Pan Yayıncılık

MAKALELER

Gerçek. İ.H. (2008). **Geleneksel Türk Sanat Müziğinde Meşk Sisteminden Notalı Eğitim Sistemine Geçişle İlgili Bazı Düşünceler**. A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 38) 151-158

ANSİKLOPEDI-SÖZLÜK

Öztuna. Y. (2006). **Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi**. Ankara: Orient Yayınevi.

Öztuna. Y. (2000). **Türk Musikisi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi**. Ankara:

AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Say. A (1992). **Müzik Ansiklopedisi**. Ankara: Başkent Yayınevi .

YÜKSEK LİSANS ve DOKTORA TEZLERİ

1) Yüksek Lisans Tezleri

Güray. C. (2006). **Makam Yapılarını Yansıtan Bir Model Önerisi İçin Yapaya Zeka Tekniklerinin Kullanımı**. Ankara : Başkent Üniversitesi

Sağır. T. (1998). **Okul Müziği Çerçevesinde Geleneksel Türk Sanat Müziği**

Makam Sistemi Üzerine Bir İnceleme. Ankara: Gazi Üniversitesi

2) Doktora Tezleri

Karaelma. B. (2008) **Makamsal İşitme Algısal Perde Hiyerarşisinin Dinleyicilerin Eğitim Düzeyleri İle İlişkisi**. Ankara : Gazi Üniversitesi

Küçükgökçe. Ö. (2010) **XV. Yüzyılda Makamlar**

Levendođlu. O. (2002). **XIII. Yüzyıldan Günümüze Kadar Varlığını Sürdüren Makamlar ve Değişim Çizgileri**. Ankara: Gazi Üniversitesi

WEB SİTESİ

<http://www.trtmuzikdaresibaskanligi.com>